

Politikai és fegyveres küzdelem Jeruzsálemért, 1947–1948.

Kalmár Zoltán¹

Abstract **Political and Armed Struggle for Jerusalem, 1947–1948.** Jerusalem is in the crosshairs of political conflicts between Palestinians and Israelis. British Mandate administration in Palestine descended into chaos in 1948. Neither in Palestine in general, nor in Jerusalem could the United Nations enforce the UN General Assembly Partition Resolution 181 (II) of 29 November 1947. The present essay analyses the wave of violence that surged in Palestine in the wake of the United Nations resolution dividing the territory, and examines the battle for Jerusalem in 1948.

Keywords Middle East, Jerusalem, UN General Assembly Resolution 181 (II), first Arab-Israeli war

ENSZ közgyűlési határozat a palesztinai brit mandátumterület felosztásáról

A folyamatos zsidó bevándorlás következtében a II. világháború után annyira megnövekedett a feszültség a főként arabok lakta Palesztinában, hogy a brit kormány 1947 februárjában kijelentette, hogy visszaadja a területre vonatkozó mandátumát, és a palesztinai probléma rendezését kezdeményezte az ENSZ-nél.² Az ENSZ közgyűlése 1947. november 29-én 33:13 szavazati aránnyal (10 tartózkodással) úgy döntött, hogy a palesztinai brit mandátumterületet felosztja. A 181 (II). számú határozat Palesztina területén egy független arab állam és egy független zsidó állam felállítását irányozta elő. A határozat szerint a vegyes lakosságú Jeruzsálem és a város környékén lévő zarándokhelyek (beleértve Betlehemet is) *corpus separatumot*, önálló zónát fog képezni. A felosztás szerint a 26 625 négyzetkilométernyi területű Palesztina³ 56 százaléka a zsidó államé, 43 százaléka az arab államé lesz, és a Jeruzsálemet és környékét magában foglaló mintegy kétszáz négyzetkilométeren pedig egy nemzetközi igazgatás alatt álló övezetet alakítanak ki. A jeruzsálemi nemzetközi kormányzat az ENSZ-nek lesz alárendelve, azon belül a Gyámsági Tanácshoz fog tartozni. A város kormányzóját – akinek Jeruzsálemben az

1 Pannon Egyetem, Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar,
Email: drkalmazoltan@gmail.com

2 Nagy-Britannia az Oszmán Birodalom felbomlása után, 1923. szeptember 29-én kapta a palesztinai mandátumot a Népszövetségtől.

3 Stein, Kenneth W.: *The Land Question in Palestine, 1917–1939*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1984, 4.

Egyesült Nemzeteket kell képviselnie – a Gyámsági Tanács nevezi ki. A kormányzó nem lehet sem a független arab állam, sem a független zsidó állam állampolgára. A határozat pontosan kijelölte Jeruzsálem határait mind a négy égtáj irányában, és előírta, hogy Jeruzsálem zsidó és arab részeit külön városegységekként kell megszervezni. A városegységek kialakítására a kormányzónak kell javaslatot kidolgoznia. A Jeruzsálemre vonatkozó biztonsági intézkedések a város demilitarizálását és semlegessé nyilvánítását írták elő. A határozat kimondta, hogy katonai alakulatok nem szerveződhetnek Jeruzsálemben, a városi rendőrség soraiban csak Palesztinán kívüliek szolgálhatnak. A dokumentum Jeruzsálem gazdaságáról is rendelkezett: a várost a létrehozandó palesztinai gazdasági egységben helyezte el.⁴ Az Egyesült Államok és a Szovjetunió támogatta a felosztást, Nagy-Britannia tartózkodó álláspontot képviselt, a hat arab ENSZ-tagállam (Egyiptom, Irak, Jemen, Libanon, Szaúd-Arábia, Szíria) egyöntetűen a javaslat ellen szavazott.

A palesztinai arabok és a cionista zsidók közötti viszály (és a térségbeli nagyhatalmi érdekek) miatt 1919 és 1947 között tucatnyi brit, amerikai, brit-amerikai és ENSZ vizsgálóbizottság tanulmányozta a palesztinai viszonyokat,⁵ s azok számos ajánlást fogalmaztak meg. Az ENSZ Közgyűlés 181 (II). számú felosztási határozata 1947-ben nem számított új keletű politikai konstrukciónak, hiszen az az elképzelés, miszerint a szemben álló felek közötti konfliktust Palesztina két államra történő felosztásával, Jeruzsálemet pedig külső hatalom irányítása alá helyezve lehetne megoldani, ekkor már egy évtizede benne volt a politikai gondolkodásban.⁶ A Palesztina felosztásáról szóló 1947-es ENSZ közgyűlési határozat Jeruzsálem nemzetközi státusára vonatkozó klauzulája azonban újdonságnak számított. Az új elképzelés, amely szerint Jeruzsálemnek egy közigazgatási egységet képező, nemzetközi fennhatóság alatt álló enklávénak kell lennie, számos problémát felvetett.

Jeruzsálemet a négy évszázados oszmán fennhatóság jelentette „provincialitás” után Nagy-Britannia a mandátumi évtizedek alatt Palesztina fővárosaként kezelte. A város ez idő tájt olyan központi szerepet kapott, amely lehetővé tette, hogy egy hosszabb fejlődési pályán egy (vagy két) állam valóságos fővárosává váljon. Ehhez képest Jeruzsálem nemzetközi igazgatású övezetként való működtetése – a tervzetben megjelölt bizonytalan gazdasági háttérrel – egy egészen más jellegű városi létet jelentett volna a település számára.

Az ENSZ Közgyűlése által elfogadott palesztinai felosztásnak geo- és biztonságpolitikai tekintetben nem volt értelme, hiszen sem a három darabból létrehozandó zsidó állam, sem a szintén három darabból kialakítandó arab állam nem rendelkezett természetes határokkal, védelmük ebben a formában lehetetlen lett volna.⁷ Ez a probléma egy újabb konfliktus kialakulásának veszélyét rejtette magában, ami miatt magának Jeruzsálemnek is jelentős biztonsági kihívásokkal kellett volna szembesülnie.

4 Az 1947. november 29-én született, A/RES/181(II) számú ENSZ közgyűlési határozat teljes szövege angolul az alábbi honlapon olvasható: <http://domino.un.org/unispal.nsf/0/7f0af2bd897689b785256c330061d253>

5 A legjelentősebb bizottságok: King–Crane Commission (1919), Shaw Commission (1929), Hope–Simpson Commission (1929–1930), Peel Commission (1936), Woodhead Commission (1938), Anglo–American Committee of Inquiry (1945–1946), United Nations Special Committee on Palestine (1947).

6 Az első felosztási javaslatot az 1936-ban felállított Peel-bizottság (hivatalos nevén: Palestine Royal Commission) terjesztette elő 1937 júliusában. A jelentés Palesztina területén egy zsidó és egy arab állam kialakítását irányozta elő, Jeruzsálem pedig brit mandátumi fennhatóság alatt maradt volna. A tervzetet a brit kormány elutasította.

7 *Der erste arabisch-israelische Krieg. Interview mit Benny Morris.* (28.3.2008). Elérés: <http://www.ppb.de/internationales/asien/israel/44999/interview-benny-morris?p=all>

Palesztina területén Jeruzsálemben élt az egyik legnagyobb zsidó közösség, amelynek lélekszáma elérte a százezret. A zsidó államalapítás időszakában a Szentföldön megvalósíthatatlannak tűnt az a törekvés, amely szerint százezer zsidónak a zsidó államhatáron kívül, a zsidó állam melletti nemzetközi zónában kellene élnie, miközben ők a zsidó állam részei akarnak lenni. Emellett az is természetellenes lett volna, hogy Palesztinában egy olyan zsidó állam jöjjön létre, amelynek nem része a zsidók ősi fővárosa, Jeruzsálem.⁸

A palesztinai zsidók számára tehát Jeruzsálem mind stratégiai, mind szimbolikus értelemben rendkívüli jelentőségűnek számított, ezáltal elkerülhetetlen volt, hogy a közeljövőben akár fegyvert is fogjanak a város birtoklásáért. Jeruzsálem jövője alapvetően azon múlott, hogy az ENSZ képes lesz-e – akár fegyveres erő mozgósításával és bevetésével is – érvényt szerezni 1947-es felosztási határozatának.

Az ENSZ Közgyűlés egy éves türelmi idővel rögzítette a Palesztina felosztására vonatkozó határozatot, a brit gyarmatügyi miniszter azonban még 1947 decemberében bejelentette, hogy csapataik 1948. május 15-ig elhagyják a Szentföldet. A Palesztina lakosságának egyharmadát kitevő zsidóság vezetői nem voltak elégedettek a 181 (II). számú határozat felosztási arányaival, kevésnek és nehezen védhetőnek találták a zsidó állam számára kijelölt területet, de gondoskodtak róla, hogy az ENSZ-határozat ne maradjon teljes mértékben papíron. Dávid Ben-Gúrión,⁹ a Zsidó Ügynökség elnöke a brit mandátumi időszak letelte előtt egy nappal, 1948. május 14-én Tel-Avivban kikiáltotta a független Izrael Államot Palesztina cionisták által ellenőrzött részén. Az új államot a Szovjetunió és az Egyesült Államok nyomban elismerte.

Az újonnan érkezett zsidók és a helyi arabok között Palesztinában már hónapok óta polgárháborús viszonyok uralkodtak, így az Izrael megszületését bejelentő Dávid Ben-Gúrión tisztában volt azzal, hogy a régóta lappangó térségbeli feszültségek most a háború kirobbanásához vezethetnek. „Nem jókedvet érzek, csak mélységes aggodalmat” – hangzottak az államalapító politikus szavai az ünnepélyes ceremónia után. Izrael Állam megszületése a történelmi Palesztina részein valóban egy közel-keleti konfliktus gyújtópontjává vált.

A környező arab államok semmisnek tekintették az ENSZ palesztinai felosztási tervét és nem ismerték el Izrael Állam létjogosultságát, ezért függetlensége kikiáltásának másnapján – ami egybeesett a brit csapatok Palesztinából történő távozásának időpontjával – támadást indítottak ellene. Az Izrael elleni arab koalícióban Szíria, Libanon, Transzjordánia és Irak mellett részt vett a korabeli arab világban vezető pozíciót betöltő Egyiptom is, amely 1945-ben az Arab Liga megalakulásában meghatározó szerepet játszott.¹⁰ A látszólag a palesztinai arabok érdekei védelmében fellépő mintegy húszezer

⁸ Uo.

⁹ Dávid Ben-Gúrión (1886–1973) izraeli politikus, akit a zsidó állam alapító atyái között tartanak számon. A Varsótól északnyugatra fekvő kisvárosból, Plońskból származott, ahol már tizenévesen aktívan részt vett a *Poálé Cion* baloldali cionista mozgalom tevékenységében. 1906 szeptemberében érkezett meg az Oszmán Birodalomhoz tartozó Palesztinába. Az első világháború előtti években jogot tanult Isztambulban. A világháború éveit száműzetésben töltötte az Egyesült Államokban, ahonnan 1918-ban tért vissza Palesztinába. Az 1920-as évek legelején létrehozott *Hisztadrut* nevű palesztinai zsidó szakszervezet egyik alapítója. Az 1930-as években vezető szerepet töltött be a Cionista Világszervezetben. 1930-ban ő alapította, majd vezette a *Mapaj* baloldali pártot (a párt teljes neve: *Miflegat Poálé Erec Jiszráél*; szó szerinti fordításban: *Izrael Dolgozóinak Pártja*).

¹⁰ Az arab államok regionális nemzetközi szervezetét, az Arab Államok Ligáját 1945. március 22-én Kairóban alapította Egyiptom, Irak, Libanon, Szaúd-Arábia, Szíria, Transzjordánia és Jemen. Az alapítók elfogadták, hogy Kairó lesz a szervezet székhelye. Az Arab Államok Ligája alapító dokumentumának angol nyelvű szövegét lásd: *Pact of the League of Arab States* (March 22, 1945) Elérés: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/arableag.asp

főnyi arab reguláris haderő felét a Dél-Palesztinába benyomuló egyiptomi csapatok tették ki. A háború kitörése után csaknem egy hónappal, június 11-én lépett életbe a szembenálló felek között a tűzszünet. Az egyiptomiak július 8-i támadásával a háború második szakaszába lépett, s a hadműveletek kisebb tűzszünetek közbeiktatásával 1949. január elejéig elhúzódtak. Ebben az időszakban a hadiszerencse már kifejezetten a zsidó állam katonáinak kedvezett. A függetlenségi háborúban – amely hét hónapon át folyt, megszakításokkal – az aránytalanul nagy arab túlerő és a szorító kényszerhelyzet ellenére a zsidó állam elsöprő sikert aratott.¹¹

Az Izrael ellen egységes fellépésre képtelen arabok közötti ellentétek egyik legfőbb oka az volt, hogy a Palesztinával keletről határos Transzjordánia uralkodóját, Abdulláhot egészen más érdekek vezérelték mind Palesztina, mind Jeruzsálem vonatkozásában, mint a többi térségbeli arab országot. Abdulláh Palesztina és Jeruzsálem felosztását akarta elérni, mégpedig úgy, hogy az egykori brit mandátumterület ciszjordániai része és Kelet-Jeruzsálem Transzjordánia fennhatósága alá kerüljön. Abdulláh legfőbb ellenlábasa, Dávid Ben-Gúrión szintén Jeruzsálem felosztására törekedett: „Egyes értékelések szerint mind Ben-Gúrión, mind Abdulláh készek lettek volna a kérdés tárgyalásos úton történő rendezésére, Jeruzsálem békés megosztására. A zsidóké lett volna az újváros és egy, azt a tengerrel összekötő biztos folyosó, Transzjordániáé pedig az óváros és az odavezető utak Jerikóból, Ramallahból és Betlehem-Hebron felől. Csakhogy a feltételek megváltozása mintegy rájuk kényszerítette – akaratuk ellenére – a fegyveres konfliktust, amelyben épp a jeruzsálemi front bizonyult sorsdöntőnek. Korábban, a cionisták és Abdulláh titkos tárgyalásain Jeruzsálem kérdése nem került szóba, továbbá egyik fél sem jelezte, hogy kifogásai lennének Jeruzsálem az ENSZ felosztási tervében szereplő nemzetközi státusával kapcsolatban.”¹²

A fegyvereké a főszerep

A cionisták a zsidó állam legitimitációja miatt elfogadták ugyan az ENSZ felosztási határozatát, de nem értettek egyet a határozat Jeruzsálemre vonatkozó rendelkezésével, miszerint a városnak és környékének *corpus separatum*ként nemzetközi fennhatóság alatt álló enklávénak kell lennie. A zsidó fegyveres erők a brit kivonulás befejezése előtt másfél hónappal elkezdték a zsidók által lakott területek katonai biztosításának folyamatát. A Zsidó Ügynökség hadserege, a Hagana az 1948. április 1-jén megindított offenzívájával nemcsak az ENSZ-határozatban a zsidó államnak rendelt terület, hanem az összes palesztinai zsidó település és az azokat összekötő útvonalak fölötti ellenőrzést is meg akarta szerezni. Emellett célja volt, hogy Jeruzsálem szabad elérése érdekében a Tel-Avivból Jeruzsálembe vezető utat is fennhatósága alá vonja. Jeruzsálem környékén a heves harcok során súlyos atrocitások is történtek. 1948. április 9-én szélsőséges zsidó fegyveres csoportok, az Irgun és a Stern-csoport egységei terrorakciót hajtottak végre

11 Az első nagy háborúban – amelyet az izraeliek függetlenségi háborúnak neveztek és értelmeztek, az arabok pedig katasztrófának – az arab erőfölény alapvetően azért nem tudott érvényesülni, mert az Izraelt megtámadó arab haderő az arab országok közötti érdeellentétek miatt minden tekintetben megosztott volt, s az egymással való rivalizálás több energiát emésztett fel, mint a zsidó állammal szembeni küzdelem. A december utolsó hetében déli irányba kibontakozó izraeli offenzíva (*Horev Hadművelet*) olyan sikeresnek bizonyult, hogy az izraeli haderő már Egyiptom területén, a Sínai-félszigeten menetelt. Az izraeli hadvezetés csak a határozott brit fellépésnek köszönhetően parancsolta vissza katonáit a Sínai-félszigetről és a Gázai övezetből.

12 Rostoványi Zsolt: *Együttélésre ítélve: Zsidók és palesztinok küzdelme a Szentföldért*. Budapest: Corvina, 2006, 108.

Jeruzsálem nyugati szélén, Deir Jaszin arab faluban. A támadás több mint 250 arab halálos áldozatot követelt. Az arabok április 13-án megtorolták a Deir Jaszinban elkövetett zsidó rémtettet: „Lesből megtámadták az orvosokból, ápolónőkből és egyetemistákból álló ellátó konvojt, amely Nyugat-Jeruzsálemből a Skopus-hegyre tartott, ahol a Héber Egyetem és a Hadassza egyetemi klinika található. Közel 70 embert öltek meg, főleg orvosokat és ápolónőket. Sokan, akik a buszon ültek, élve égtek el.”¹³

Jeruzsálemben 1948 első hónapjaiban számos merényletet követtek el, a városban a helyzet 1948 tavaszán egyre kaotikusabbá vált. A helyi történéseket valójában már nem a diplomaták vagy a hatóság képviselői irányították. A jeruzsálemi állapotokat J. H. H. Pollock, a körzeti biztos március 20-án így jellemezte: „A városban a normális élet, kereskedelem, társadalmi és üzleti kommunikáció és a kapcsolatok gyakorlatilag megszűntek.”¹⁴ Jeruzsálemben a 181 (II). számú ENSZ felosztási határozat megszületése utáni hónapokban megindult az azonos etnikumok egybeköltözésének folyamata, amelynek következtében a város szinte spontán módon kettéosztódott az etnikai törésvonalak mentén. Egy brit újság tudósítója március 6-án így számolt be erről: „Fenyegetés, nyílt vagy rejtett harcok következtében és néha házaik megfontolt cseréjével az arab és zsidó lakosok maguk külön blokkokba rendeződtek, köztük a részben elhagyatott senki földjével.”¹⁵

Jeruzsálem sorsával kapcsolatban növelte a bizonytalanságot, hogy a jeruzsálemi nemzetközi kormány, amelynek legkésőbb 1948. október 1-jéig történő létrehozását az 1947-es 181. számú ENSZ közgyűlési határozat ajánlotta,¹⁶ a brit erők 1948. májusi palesztinai kivonulásáig nem alakult meg. Az ENSZ Közgyűlése május 6-án megszavazta ugyan, hogy Richard Graves hivatalban lévő jeruzsálemi polgármester feladatait egy „különleges önkormányzati biztos” (Special Municipal Commissioner) vegye át,¹⁷ az 1947-es felosztási határozat szerint azonban számos elvárásnak megfelelő kormányzó vezette nemzetközi kormánynak kellett volna a továbbiakban Jeruzsálemet és a város környékén lévő zarándokhelyeket, vagyis az egész *corpus separatumot* irányítani. A csak a jeruzsálemi városhatárokon belül illetékes különleges önkormányzati biztos posztjára először a jeruzsálemi Barclays Bank vezérigazgatóját, Percy C. Clarke-t, majd egy philadelphiai ügyvédet, Harold Evanst jelölték. Clarke nem merte elvállalni a megbízatást, Evans csak akkor akart Jeruzsálembe jönni, ha a városban ismét béke lesz.¹⁸

A palesztinai brit mandátumi kormányzás utolsó napjaiban a zsidó fegyveres erők szervezett katonai akciót indítottak, hogy a britek távozásával egy időben Jeruzsálem külvárosában és központjában elfoglalják a kulcspozíciókat. Közben május 15-én átkelt a Jordán folyón a Transzjordánia érdekeit képviselő, Glubb pasa parancsnoksága alatt álló Arab Légiónak közel 9000 tapasztalt, jól képzett katonával, akiket még egy 1200-1300

13 *Der erste arabisch-israelische Krieg. Interview mit Benny Morris.* (28.3.2008). Elérés: <http://www.bpb.de/internationales/asien/israel/44999/interview-benny-morris?p=all>

14 Wasserstein, Bernard: *Jerusalem. Der Kampf um die heilige Stadt.* München: C. H. Beck, 2002, 205.

15 Uo.

16 „Independent Arab and Jewish States and the Special International Regime for the City of Jerusalem, set forth in part III of this plan, shall come into existence in Palestine two months after the evacuation of the armed forces of the mandatory Power has been completed but in any case not later than 1 October 1948.” – *Resolution 181 (II). Future government of Palestine.* (A/RES/181(II), 29 November 1947) Elérés: <http://domino.un.org/unispal.nsf/0/7f0af2bd897689b785256c330061d253>

17 Az 1948. május 6-i, A/RES/187(S-II) számú ENSZ közgyűlési dokumentum teljes szövege angolul az alábbi honlapon olvasható: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/187%28S-2%29

18 Wasserstein, Bernard: *Jerusalem. Der Kampf um die heilige Stadt.* München: C. H. Beck, 2002, 212.

fős segéderő is támogatót.¹⁹ Az Arab Légiót nem azzal a céllal vezényelték a Jordánon túlra, hogy az újonnan létrehozott zsidó állam megsemmisítésben részt vegyen, hanem hogy minél nagyobb területet elfoglaljon abból, amit az ENSZ felosztási határozata a palesztinai araboknak odaítélt. Az első napokban az Arab Légió nem is szándékozott behatolni az ENSZ által semleges enklávénak nyilvánított Jeruzsálembe. A jeruzsálemi arab notabilitásokat azonban félelemmel töltötte el a váratlan jeruzsálemi zsidó offenzíva, ezért táviratban kérték Abdulláhtól a transzjordániai csapatok gyors segítségét. Az uralkodó május 17-én reggel adta ki a parancsot Glubb pasának, hogy az Arab Légió hatoljon be Jeruzsálembe. Glubb pasa másnap, május 18-án indította meg a hadműveleteket. A heves utcai harcokban az Arab Légiónak május 28-án sikerült elfoglalnia a zsidó negyedet, a jeruzsálemi Óváros transzjordániai ellenőrzés alá került. A zsidó negyedben zajló összecsapások során a légionáriusok az összes zsinagógát kifosztották és lerombolták, köztük a negyed legnagyobb és legszentebb épületét, a Hurva-zsinagógát.²⁰ A negyed zsidó lakossága az óváros elhagyására kényszerült.

Az Arab Légió tervei között szerepelt a jeruzsálemi Skopus-hegy elfoglalása is. Mivel Truman amerikai elnök azt kérte a britektől, hogy biztosítsák a hegyen lévő fontos zsidó intézmények, a Hadassza kórház és az 1925-ben alapított Héber Egyetem fennmaradását, ezért Abdulláh május 24-én elállt a tervezett akció megindításától. Másfél hónappal később, július 7-én a jeruzsálemi zsidó és arab parancsnokok Nils Brunsson ezredes, tűzszüneti megfigyelő közvetítésével megállapodtak arról, hogy a Skopus-hegyet demilitarizálják, és egy zsidó zónára, egy arab zónára, továbbá egy keskeny senki földjére osztják fel.²¹

A jeruzsálemi zsidó offenzíva megállításában fontos szerepet játszott, hogy az Arab Légió katonái befészkeltek magukat a Latrun környéki stratégiai jelentőségű állásokba, így az általuk ellenőrzött Tel-Avivból Jeruzsálembe vezető úton nem juthatott el az utánpótlás az izraeli csapatoknak Nyugat-Jeruzsálembe. Az izraeli katonai egységek Ben-Gúrión parancsára június 9-ig háromszor indítottak támadást a Latrun bevételeére, de az Arab Légió ellenállását nem sikerült megtörniük.²² A cionisták azonban a csaták idején június 10-re megépítették délen a Latrun megkerülésére szolgáló Burma Road-ot, amin keresztül a továbbiakban el tudták látni Nyugat-Jeruzsálemet. „Ben-Gúrión számára nyilvánvaló volt, hogy az egész függetlenségi háború kulcskérdése Jeruzsálem birtoklása, s a Légió az első számú ellenség. »A csata Jeruzsálemért sorsdöntő mind morális-politikai szempontból, mind bizonyos mértékben katonai szempontból« – írta május 24-én, 10 nappal Izrael függetlenségének deklarálását követően naplójába. [...] Ben-Gúrión június 24-én az Államtanács előtt kijelentette, hogy Jeruzsálem kérdése immáron nem politikai, hanem katonai kérdés, és minden egyéb, az IDF [Izraeli Defence Forces, Izraeli Védelmi Erők] ellenőrzése alatt álló területhez hasonlóan Izrael Állam részét képezi.”²³

Az 1948. június 11-én életbe lépett első fegyverszünet időszakában a svéd Folke Bernadotte gróf ENSZ-közvetítő felajánlotta a feleknek azt a lehetőséget, hogy az ENSZ felosztási határozatában szereplő zsidó és palesztinai arab területekből, továbbá

19 Morris, Benny: *1948: A History of the First Arab-Israeli War*. New Haven: Yale UP, 2008, 207.

20 Uo., 218.

21 Wasserstein, Bernard: *Jerusalem. Der Kampf um die heilige Stadt*. München: C. H. Beck, 2002, 224., 227.

22 Morris, Benny: i.m., 219–230.

23 Rostoványi Zsolt: *Együttélésre ítélve: Zsidók és palesztinok küzdelme a Szentföldért*. Budapest: Corvina, 2006, 110., 112.

Transzjordániából alakítsanak egy zsidó-arab uniót, Jeruzsálem pedig az arab részhez tartozna az unión belül. A javaslat szerint a jeruzsálemi zsidó közösség „önkormányzati autonómia” státust kapna.²⁴ A svéd diplomata június 27-én a görögországi Rodosz szigetén ismertetett kompromisszumos rendezési terve – amely többek között a Jeruzsálem nemzetközivé tételéről való lemondást és a teljes város arab államrészebe történő beillesztését tartalmazta – tiltakozást váltott ki mind a zsidók, mind a palesztinai arabok részéről, és a környező arab államok csaknem mindegyike elfogadhatatlannak tartotta. Mivel a térségben Transzjordánia kivételével mindenki ellenezte az új rendezési javaslatot, így Folke Bernadotte kísérlete Jeruzsálem új státuszának kialakítására kudarcot vallott. És mert az ENSZ felosztási határozatnak teljes mértékben ellentmondó javaslatot az ENSZ megbízottja tette, a szembenálló felekben felmerült az az elképzelés is, hogy az ENSZ egy új felosztási határozatot akar elfogadtatni, ami tovább szította a feszültséget a térségben. Az 1948 júniusában Rodosz szigetén folytatott tárgyalások megszakadtak, a háború az egyhónapos tűzszünet lejárta előtt egy nappal újabb szakaszába lépett, magát a svéd diplomatát pedig zsidó szélsőségesek szeptember 17-én Jeruzsálemben meggyilkolták.

A zsidó fegyveres erők az 1948. május 13-tól 18-ig tartó *Vasvilla* (héberül: *Kilson Hadművelet*)ben és az azt követő fegyveres küzdelmek során azonban csak Nyugat-Jeruzsálemet (az Újvárost) tudták izraeli fennhatóság alá vonni. Az első arab–izraeli háború az ENSZ közvetítésével kétoldalú fegyverszüneti egyezményekkel zárult a támadó arab államok és Izrael között, de politikai rendezésre nem került sor. A zsidó állam a támadók visszaszorítása közben több mint hatezer négyzetkilométerrel növelte meg területét. Jeruzsálem nyugati részén kívül elfoglalta az 1947. november 29-i ENSZ közgyűlési határozat szerint az araboknak kijelölt Közép-Palesztinát, Nyugat-Galileát, így a korábbi palesztinai mandátumterület háromnegyedét birtokolta.

A zsidó állam a területnövekedés eredményeként sem lett nagyobb, mint a Svájci Államszövetség fele, s az államterületnek közel 60 százaléka a sivatagi övezetbe tartozott (Negev-sivatag). A független palesztinai arab állam megalakulásának ellehetetlenülésében azonban nemcsak Izrael kibővülése játszott szerepet, hanem a palesztinai arab területfoglalások is. Transzjordánia – ugyancsak az 1947. november 29-i ENSZ közgyűlési határozattal ellentétben – magához csatolta a Jordán folyó nyugati partját (Ciszjordániát) és Kelet-Jeruzsálemet.²⁵ 1949. február 24-én a hadban álló arab országok közül elsőként a legbefolyásosabbnak és legerősebbnek számító Egyiptom kötött fegyverszüneti egyezményt Izraellel. A Rodosz szigetén aláírt kétoldalú megállapodás szerint a Gázai övezet hivatalosan Egyiptom közigazgatása alá került, az egyiptomiak azonban ezen a területen ténylegesen nem építettek ki sem közigazgatási, sem közszolgálati rendszert. Egyiptom jelenlétét a Gázai övezetben egyetlen állam sem ismerte el, Kairó legitim szuverenitással nem rendelkezett az övezet felett. Miközben minden szomszédos arab ország vezetése azt hangoztatta, hogy hadserege a palesztinai arabok

24 Az 1948. június 27-én Folke Bernadotte által aláírt, S/863 számú *Text of Suggestions Presented by the United Nations Mediator on Palestine to the Two Parties on 28 June 1948* c. dokumentum teljes szövege angolul az alábbi honlapon olvasható: <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/EA66369DAF3BE7E88025649E004395C8>; Slonim, Shlomo: *Jerusalem in America's Foreign Policy, 1947-1997*. The Hague: Kluwer Law International, 1998, 94.

25 A Transzjordán Emírséget az 1920-as évek elején a britek hozták létre a Jordán folyótól keletre fekvő területen. Az ország egészen a második világháború végéig megmaradt Nagy-Britannia közvetlen befolyása alatt, 1946-ban nyerte el alkotmányjogi függetlenségét. Jordánia (teljes nevén Jordán Hasemita Királyság) a Transzjordán Emírségből és Palesztina Abdalláh transzjordán uralkodó által elfoglalt arab területéből az első arab–izraeli háború után, 1949 áprilisában alakult meg.

érdekeinek védelmében támadt rá a fiatal zsidó államra, hatalmi vetélkedésük közepette ténylegesen egyikük sem foglalkozott a palesztinai arabokkal.²⁶

Amikor Dávid Ben-Gúrión 1948. május 14-én a tel-avivi múzeumban ellátta kézjegyével Izrael Állam függetlenségi nyilatkozatát, egy egyedülálló állam született a Szentföldön. Fennállásának első éveiben bebizonyosodott, hogy a rendkívül ellenséges környezetben létrejött Izrael életképes, de „puha” állam lesz. „Puhasága” abból adódik, hogy a fegyverszüneti megállapodások nem tették lehetővé, hogy kialakítsa nemzetközi jogi értelemben vett, állandó jellegű, elismert politikai határvonalait, és nem került sor az ország alkotmányának kidolgozására sem.²⁷ Már 1948-49-ben nyilvánvalóvá vált, hogy az arab–izraeli konfliktusrendszer legmeghatározóbb és legvitatottabb problémája a területi kérdés lesz, amely elsősorban az államterületre, az államhatárra és Jeruzsálemre irányul, de magában foglalja a menekültek, a biztonság és a víz problémakörét is.

A fegyveres harcokban született új országot fennállásának csaknem napra pontosan első évfordulóján, 1949. május 11-én felvették az ENSZ tagállamai közé, ezáltal Izrael minden tekintetben a nemzetközi közösség elismert, teljes jogú államává vált. Az arab országok azonban továbbra is megtagadták a zsidó állam létezésének elismerését, mivel az szerintük „erőszakkal és a térség lakosainak rovására” jött létre. Izrael geopolitikai elszigetelődése az arab világtól állandósult. Az önvédelemre kényszerített államban már a kezdeti években megfogalmazódott az izraeli biztonságpolitika egyik fontos alaptétele: „súlyosan tévednének, ha feltételeznék, az Egyesült Nemzetek szankcióival való fenyegetés vagy éppenséggel ilyen szankciók alkalmazása arra kényszerítheti Izraelt, hogy engedjen olyan kérdésekben, amelyeket létfontosságúnak ítél függetlensége és biztonsága szempontjából”.²⁸

A kettéosztott Jeruzsálem

Az ENSZ Közgyűlés 181 (II). számú határozata betartásának sem az ENSZ, sem a korabeli nagyhatalmak nem tudtak érvényt szerezni. Jeruzsálem az első arab–izraeli háború időszakában de facto kettéosztott város lett, az 1948-as néppességmozgások és a reguláris haderők közti harcok következtében Nyugat-Jeruzsálemben alapvetően zsidók, Kelet-Jeruzsálemben pedig arabok éltek. Mindez azonban nem változtatott a város nemzetközi jogi státuszán. A Palesztina felosztásáról szóló 1947. november 29-i ENSZ közgyűlési határozat nem volt ugyan sem kötelező érvényű, sem konszenzusos, mégis ez képezte továbbra is Jeruzsálem nemzetközi jogi státuszának alapját. Az 1947-es 181 (II). számú határozatot az ENSZ Közgyűlése 1949. december 9-én megerősítette egy újabb, 303 (IV). számú határozattal Jeruzsálem nemzetközivé nyilvánításáról.²⁹ A nemzetközi közösség ezzel azon meggyőződését fejezte ki, hogy Jeruzsálem helyzetét csak úgy lehet „igazságosan és méltányosan” rendezni, ha *corpus separatum*ként nemzetközi fennhatóság alá kerül. Az ENSZ Közgyűlés által Jeruzsálem nemzetközivé nyilvánításáról következetesen támogatott alapelv azonban nem változtatott azon, hogy sem Izrael, sem Jordánia nem vonult ki a városból.

²⁶ Goldschmidt, Arthur: *A Közel-Kelet rövid története*. Budapest: Maecenas, 1997, 297.

²⁷ Az 1948. május 14-i Függetlenségi Nyilatkozat szerint az alkotmányozó nemzetgyűlésnek legkésőbb 1948. október 1-jéig el kellett volna készítenie Izrael Állam alkotmányát. Az alkotmány szerepét Izraelben alaptörvényi státuszú törvények töltik be.

²⁸ Ben-Gúrión szavait idézi: Melman, Jossi – Raviv, Dan: *Igaz barátok*. Budapest: Osiris, 1997, 40.

²⁹ Az 1949. december 9-én született, A/RES/303 (IV) számú ENSZ közgyűlési határozat teljes szövege angolul az alábbi honlapon olvasható: <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/2669D6828A262EDB852560E50069738A>

Felhasznált irodalom

Der erste arabisch-israelische Krieg. Interview mit Benny Morris. (28.3.2008).

Elérés: <http://www.bpb.de/internationales/asien/israel/44999/interview-benny-morris?p=all>

Goldschmidt, Arthur: *A Közel-Kelet rövid története.* Budapest: Maecenas, 1997

Morris, Benny: *1948: A History of the First Arab–Israeli War.* New Haven: Yale UP, 2008.

Rostoványi Zsolt: *Együttélésre ítélve: Zsidók és palesztinok küzdelme a Szentföldért.* Budapest: Corvina, 2006.

Schweitzer András: *Az átalakuló Izrael/Palesztina konfliktus és a Jeruzsálem-kérdés.* Doktori (PhD) értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, 2006. Elérés: http://phd.lib.uni-corvinus.hu/138/1/schweitzer_andras.pdf

Shlaim, Avi: *Collusion Across the Jordan: King Abdullah, the Zionist Movement, and the Partition of Palestine.* New York: Columbia UP, 1988.

Slonim, Shlomo: *Jerusalem in America's Foreign Policy, 1947-1997.* The Hague: Kluwer Law International, 1998.

Stein, Kenneth W.: *The Land Question in Palestine, 1917-1939.* Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1984

Wasserstein, Bernard: *Jerusalem. Der Kampf um die heilige Stadt.* München: C. H. Beck, 2002.